A forma *mais* na lírica profana galego-portuguesa: variación lingüística e estatus métrico*

Mais: Linguistic variation and rhyme scheme in secular Galician-Portuguese lyric poetry

MANUEL FERREIRO
Universidade da Coruña

RESUMO. Neste artigo realízase o estudo formal e métrico de *mais*, procedente de MAGIS, que funciona como adverbio de cantidade e tamén como conxunción adversativa na lírica profana galego-portuguesa, o mesmo que na restante produción escrita medieval. No que respecta á cuestión da variación, móstrase como a presenza da forma reducida *mas* para os usos adversativos xa é importante tanto nas composicións procedentes do *Cancioneiro da Ajuda* como naqueloutras transmitidas polos apógrafos italianos; asemade, estúdase a variación das leccións manuscritas en casos puntuais en que tal partícula presenta diferente forma (*mais*, *mas*, *maes*) nos diversos manuscritos. No relativo ás cuestións métricas, reflexiónase sobre o comportamento de *mais* verbo da súa eventual bisilabicidade, que nunca foi xustificada nin razoada por medio da revisión sistemática da partícula en todo o corpus trobadoresco profano galego-portugués. Neste sentido, levántanse numerosos contextos emendados polos diversos editores e que confirman a posibilidade de contaxe bisilábica de *mais*.

Palabras clave: adverbio e conxunción *mais*, métrica, poesía trobadoresca, galego-portugués.

ABSTRACT. This article examines the form and metre of the particle mais (derived from MAGIS), used in medieval secular Galician-Portuguese poetry (and all other written sources from that period) as both an adverb of quantity and an adversative conjunction. The study illustrates the widespread use of the shorter variant form mas for adversative functions from an early stage, in com-

Data de recepción: 19.10.2015 · Data de aceptación: 10.01.2016.

* Este traballo inscríbese no proxecto de investigación *Glosario crítico da poesía medieval galego-portuguesa* (FFI2009-08917 - FFI2012-32801 - FFI2015-63523-P), subsidiado polo Ministerio de Economía y Competitividad. Unha primeira —e reducida— versión do presente texto foi presentada como relatorio no *XV Congreso Internacional* da AHLM en 2013.

positions from both the Cancionero de Ajuda and the Italian apographs. The article also analyses specific cases in which the form of the particle varies across the different transmitted versions of the manuscript (mais, mas, maes). The metrical analysis of the particle examines the behaviour of mais within the rhyme scheme, specifically in regard to its occurrence as a disyllabic unit. To account for and explain this pattern, the study offers the first comprehensive, systematic survey of the particle's presence in the corpus of secular Galician-Portuguese troubadour poetry, restoring numerous examples of uses amended by previous editors, and confirming the occurrence of mais as disyllabic.

Keywords: adverbial *mais*, conjunction *mais*, metre, troubadour poetry, Galician-Portuguese.

I. A coexistencia de MAGĬS e PLUS no seo do latín vulgar desembocou, a pesar dalgúns testemuños de *chus* na Idade Media, no triunfo da primeira forma nas linguas da Península Ibérica, fronte ao resto da Romania que, en xeral, conserva os descendentes da segunda forma (*cfr*. fr. *plus*, it. *più*).

Neste sentido, achar a forma *chus* na produción medieval galego-portuguesa é certamente difícil, pois na prosa notarial galega só se atesta en dous documentos, e, dun modo similar, aparecen tamén os contados catro rexistros que localizamos en documentación portuguesa:

> E mãdo ainda q(ue) se s'asuar nõ pod(er)en ou nõ q(ui)s(er)en ou discordia for antr'aq(ue) stes a q(ue) eu mãdo d(e)partir aq(ue)stas dezimas susu nomeadas, ualia aq(ui)lo q(ue) mãdarẽ os **ch(us)** muitos p(er) nõbro. [...] q(ue) se todos n(on) se pod(er)en asuar ou n(on) q(ui)s(er)en ou descordia for antr'eles ualia aq(ui)lo q(ue) mãdaren os **ch(us)** muitos p(er) nõbro. (1214, Testamento de D. Afonso II: Ms T, 1214, *vid*. *CIPM*, *s.v*. *chus*).

> e se quiserdes vender a dita herdade ou empegnorar vendades ou empegnoredes ao dito moesteiro por **chus** pequeno preço ou en tal lugar, por conselo do moesteiro, onde aga o moesteiro toda sua derectura (doc. de 1302, *vid*. *TMILG*, *s.v*. *chus*).

> et sse esto que eu mando he **chus** pouco cao quinto de todos meus bees assi movil como rrayz, mando que o quinto de todos meus bees assy movil como rrayz que o fillen meus compridores enteiramente et compran por elle meu testamento (doc. 1305, *vid*. *TMILG*, *s.v*. *chus*).

> E deuẽ põer encouto de .Lxa. soldos & nõ de **chus** (*Dos Costumes de Santarém*, 1340-1360, *vid*. *CdP*, *s.v*. *chus*).

> De foro de gáádo que dam a guardar o uecĩo a seu uecĩo a raçõ que se perder Sabede que se as uaquas grãdes ese primeyro anno que las dã morerẽ que as enforme de **chus** pequenos

beçeros e se morerã Ao Segũdo anno enformarẽ dos beçeros de ijª annos e sse morerã Aos iij annos enformar dos beçeros de iij annos (*Foros de Garvão*, séc. XIV, *vid*. *CdP*, *s.v*. *chus*).

E tod omẽ que ouuer vĩa des que der. v. moyos de vĩo de hũu puçal. & nõ **chus** (*Documentos foraleiros da Chancelaria de D. Dinis-Bragança*, c. 1500, *vid*. *CdP*, *s.v*. *chus*).

Fóra da documentación tabeliónica, só achamos dúas ocorrencias de *chus* nas traducións do *Foro Real* (c. 1280) e da *Terceira Partida* de Afonso X (c. 1300):

Se moytos h(er)deyros forẽ en algũas cousas que se possã partir e os huũs quiserẽ partir e os outros non, o q(ue) os **chus** e os mays fezerẽ ena partiçõ, esso ualha e nõ se possa desfaz(er) pellos mays poucos a partiçõ, se nõ mostrar razõ dereyta p(er) q(ue) nõ deue a ualer depoys que a partiçõ for feyta. (*vid*. *CIPM*, *s.v*. *chus*).

E sse der carta aalgũũs conçelhos que os atẽdã os judeus polas diuydas de a villa mayor cõ seus termhos .xij. maravedis. & a **chus** so meya .vj. maravedis (*vid*. *CdP*, *s.v*. *chus*).

Na prosa literaria, sorprenden as trinta e unha ocorrencias de *chus* na *Demanda do Santo Graal* (*CIPM* e *CdP*, *s.v*. *chus*)[1], xunto con unha única documentación nunha narrativa do *Livro de Linhagens* (séc. XIV):

E entom foi rei dom Afonso mui bravo, e disse a dom Gonçalo: «Ca per **chus** pouco que est[o] cegou [o] meu avo [a]o vosso» (*vid*. *CIPM*, *s.v*. *chus*).

Nesta liña, as oito aparicións de *chus* na lírica profana galego-portuguesa[2] (tres na mesma cantiga) parecen acordes coa escasísima presenza desta forma na restante produción medieval, sen que se perciba especial preferencia por cuestións cronolóxicas ou xenéricas:

---

1 Talvez porque o manuscrito da *Demanda* conservado, do século XV, é copia dunha versión moito máis antiga, probabelmente do século XIII.

2 Para as referencias ás cantigas da poesía profana, utilizamos o sistema de Jean Marie D'Heur (1975: 10-93), coas correccións achegadas por Montero Santalla (2000: 55-101), xunto coa numeración do *Repertorio metrico* de Tavani (1967), seguido do nome abreviado do trobador, tamén estabelecido polo mesmo estudoso, e das referencias convencionais dos manuscritos (*A*, *B*, *V*); nas referencias breves é utilizada simplemente a numeración d'heuriana seguida do número de verso (ás veces seguida da referencia aos manuscritos). Canto á lectura dos manuscritos, utilizamos as edicións facsimilares dos cancioneiros: *Cancioneiro da Ajuda. Edição Fac-similada do códice existente na Biblioteca da Ajuda*. Lisboa: Edições Távola Redonda, 1994; *Cancioneiro da Biblioteca Nacional (Colocci-Brancuti). Cód. 10991*. Lisboa: Biblioteca Nacional / Imprensa Nacional-Casa da Moeda, 1982; *Cancioneiro Português da Biblioteca Vaticana (Cod. 4803)*. Lisboa: Centro de Estudos Filológicos-Instituto de Alta Cultura, 1973. Os criterios de edición utilizados son os propostos en Ferreiro-Martínez Pereiro-Tato Fontaíña (2007).

6 / 13,2 AiMoAsm [B6], v. 7: ja eu **chus** non a negarei
6 / 13,2 AiMoAsm [B6], v. 13: non vo-la ei **chus** a dizer
6 / 13,2 AiMoAsm [B6], v. 15: ja **chus** seu nome non direi
123 / 97,7 PaiSrzTav [A37], v. 16: Pero nunca vistes molher / nunca **chus** pouco algo fazer / a seu linhagen
492 / 18,30 Alf X [B494/V77], v. 23: Pois **chus** mol[e] é que manteiga, / maldito seja!
770 / 70,12 JGarGuilh [B753/V356], v. 1: **Chus** mi tarda, mias donas, meu amigo, / que el migo posera
1400 / 125,21 PGarBu [B1382/V990], v. 20: Dizede-lhis ca **chus** negra é ca pez / e ten sedas de que faran peneira
1439 / 77,5 JServ [V1029], v. 10: deron-lhis das fanegas e dos pescados / atanto, ..., / que, ..., nunca **chus** vi.

Finalmente, tampouco non é desprecíbel o nivel de utilización nas *Cantigas de Santa Maria*, onde se rexistran trece aparicións desta forma (*CSM* 35.42, 68.44, 144.29, 165.58, 185.82, 245.47, 294.9, 298.65, 304.11, 331.6, 343.33, 371.46, 423.28).

II. A partícula *mais* presenta xa desde os primeiros textos unha dupla función (adverbio de cantidade e conxunción adversativa) que chega até hoxe en galego e en portugués, lingua en que se consolidou modernamente como forma padrón a variante *mas* como conxunción adversativa, diferenciada, por tanto, fonética e funcionalmente de *mais*, adverbio de cantidade. As raíces desta diversificación formal e funcional, que non triunfou no estándar moderno galego[3], deben ser procuradas na evolución fonética a partir de MAGĬS, que inevitabelmente debeu pasar por un estadio intermedio *maes*, do cal restan rexistros relativamente abundantes, para, a seguir, derivar na esperábel forma ditongada *mais* ou, alternativamente, nunha forma con asimilación e crase certamente favorecida polo seu carácter átono (maes > *maas > mas). En calquera caso, a evolución de MAGĬS lembra a diverxencia evolutiva das terminacións -ALES e -ANES en territorio galego, coa dupla solución que mostra a partícula que estudamos (Ferreiro 1999 [1995]: 63-64, 92-93; Fernández Rei 1990: 64-67).

Verbo da variación *mais / mas*, unha ollada superficial ao corpus editado das cantigas só poderá constatar a presenza absolutamente esporádica e testemuñal de *mas*, forma que mesmo é emendada en *ma[i]s* por diversos editores que parten da

[3] A pesar dos intentos dalgúns escritores do Rexurdimento galego, que utilizaron a forma adversativa *mas* con certa frecuencia, moi especialmente Eduardo Pondal, que intensificou e consolidou a dicotomía *máis / mas* na súa produción co paso do tempo, talvez por influencia do modelo literario camoniano.

convicción de a forma reducida ser un produto evolutivo tardío do territorio portugués. Mais se, como cómpre, confrontamos os textos editados cos manuscritos que os transmitiron, veremos que a realidade é moito máis complexa por canto a intervención editorial anulou, como acontece con outras moitas formas, a variación lingüística que se percibe nos textos achegados polos cancioneiros que chegaron até nós.

1. Variación entre testemuños manuscritos

A existencia de diversos manuscritos na transmisión dunha cantiga fai que a conxunción adversativa poida presentar variación nos diferentes testemuños. Na realidade, coa excepción de 692 / 75,11 JPrzAv [A184/B677/V279], v. 10, onde se rexistra a variación *mais A vs. mas BV*, son sempre os apógrafos italianos os que presentan a forma *mais* fronte ao *mas* do *Cancioneiro da Ajuda*[4]: 272 / 79,38 JSrzCoe [A164/B317], v. 9; 285 / 79,15 JSrzCoe [A178/B329], vv. 3 e 14; 298 / 147,10 RoiPaezRib [A187/B338], v. 16; 308 / 147,2 RoiPaezRib [A197/B348], v. 16; 310 / 72,2 JLpzUlh [A199/B350], v. 18; 312 / 72,3 JLpzUlh [A201/B352], v. 21; 313 / 72,14 JLpzUlh [A202/B353], v. 9; 319 / 72,17 JLpzUlh [A208/B359], vv. 9 e 17; 353 / 44,1 FerGvzSeav [A217/B384], v. 14; 355 / 44,2 FerGvzSeav [A219/B386], v. 9; 358 / 44,6 FerGvzSeav [A221/B389], v. 17; 361 / 127,10 PGmzBarr [A222/B392/V2], vv. 7 e 10; 370 / 101,7 MenRdzTen [A227/B402/V12], v. 13; 393 / 70,43 JGarGuilh [A228/B418 e 426/V29 e 38], v. 21; 400 / 31,4 EstFai [A240/B428/V40], vv. 10 e 16; 807 / 114,1 PaiGmzCha [A246/B811/V395], v. 16.

2. Escolla editorial xeneralizada a prol de *mais*

Perante tal variación, a maioría dos editores optan pola forma *mais*, conforme os usos maioritarios da lingua trobadoresca; cinxíndonos unicamente ás edicións críticas seleccionadas como referencia na compilación de 1996 (Brea 1996), achamos tal opción en 272 / 79,38 JSrzCoe [A164/B317], v. 9 (Michaëlis 1990 [1904]: 328); 275 / 79,8 JSrzCoe [A167/B319], v. 17 (Michaëlis 1990 [1904]: 335); 285 / 79,15 JSrzCoe [A178/B329], vv. 3 e 14 (Michaëlis 1990 [1904]: 351-352); 298 / 147,10 RoiPaezRib [A187/B338], v. 16 (Barbieri 1980: 39); 308 / 147,2 RoiPaezRib [A197/

[4] Confirmando, máis unha vez, que, ás veces, as leccións de *A* representan un estadio evolutivo máis avanzado do que as de *BV*, que mostran solucións conservadoras (ou diverxentes) nalgunhas ocasións: *fiuza vs. feuza*, *ouver vs. oer*, *cuita vs. coita* etc.

B348], v. 16 (Barbieri 1980: 62); 313 / 72,14 JLpzUlh [A202/B353], v. 9 (Michaëlis 1990 [1904]: 393); 319 / 72,17 JLpzUlh [A208/B359], v. 9 (Michaëlis 1990 [1904]: 404); 361 / 127,10 PGmzBarr [A222/B392/V2], vv. 7, 10 (Nunes 1919: 321); 370 / 101,7 MenRdzTen [A227/B402/V12], v. 13 (Michaëlis 1990 [1904]: 441); 393 / 70,43 JGarGuilh [A228/B418 e 426/V29 e 38], v. 21 (Nobiling 2007 [1907]: 67); 400 / 31,4 EstFai [A240/B428/V40], v. 16 (Michaëlis 1990 [1904]: 469); 807 / 114,1 PaiGmzCha [A246/B811/V395], v. 16 (Monteagudo Romero 1984: 326).

Para alén desta opción, en numerosas ocasións prodúcese a emenda —non sempre indicada— da lección manuscrita *mas* en pasaxes en que esta é a forma transmitida por manuscrito único ou a lección coincidente <mas> de dous manuscritos. Eis os seguintes casos, de novo só a partir da antecitada 'vulgata' de 1996: 267 / 79,37 JSrzCoe [A159], v. 20 (Michaëlis 1990 [1904]: 320); 268 / 79,45 JSrzCoe [A160], v. 16 (Michaëlis 1990 [1904]: 322); 733 / 101,4 MenRdzTen [B718/V319] = [B403/V13], v. 15 (Nunes 1973 [1928]: 140); 749 / 127,3 PGmzBarr [B734/V335], v. 15 (Nunes 1973 [1928]: 153); 789 / 81,6 JVqzTal [B792/V376], r2 (Nunes 1973 [1928]: 185-186). Existe, por outra parte, un caso en que acontece ao contrario, xa que o orixinal *mais* é emendado en *mas*, talvez por lapso ou erro de imprenta: 554 / 25,51 Den [B537/V140], vv. 3 e 8 (Lang 1972 [1894]: 53).

Así pois, aínda que minoritaria, a forma *mas* era utilizada polos trobadores en concorrencia coa forma *mais*, tendo, por tanto, unha presenza non desprecíbel nas cantigas (arredor do 5% en relación a *mais*)[5], en calquera caso moi inferior ao seu uso nas *Cantigas de Santa Maria*, onde, sorprendentemente, a forma reducida da conxunción é amplamente maioritaria en relación a *mais*. Porén, a cantidade de ocorrencias na poesía profana é importante, sobre todo se temos en conta que na prosa galega é anecdótica a súa presenza (*vid. TMILG*, *s.v. mas*), igual que acontece coa prosa portuguesa do século XIV, a teor dos datos subministrados polo *CdP* (*s.v. mas*), onde só localizamos tres ocorrencias para alén dos numerosos rexistros da *Crónica Geral de Espanha de 1344*, que foi transmitida por copias máis tardías[6].

5 Conforme os rexistros de *GLOSSA* (*s.v. mais*), existen 47 ocorrencias de *mas* fronte a 1.285 *mais*: 145.20, 267.20, 268.6, 268.16, 270.9, 272.9, 275.17, 276.15, 285.3, 285.14, 298.16, 308.16, 310.18, 312.21, 313.9, 319.9, 319.17, 347.2, 351.15, 353.14, 355.9, 358.17, 361.7, 361.10, 370.13, 393.21, 400.10, 400.16, 409.11, 410.10, 410.16, 733.15, 749.15, 789.6, 807.16, 1038.4, 1046.10, 1201.10, 1225.4, 1245.8, 1246.22, 1282.10, 1387.13, 1432.21, 1573.5, 1652.29.

6 No *CdP* percíbese como no século XV se multiplican os usos de *mas*, coherente coa consolidación desta variante para a conxunción adversativa que se estaba a producir na lingua literaria elaborada en Portugal.

III. Estabelecida, por tanto, a existencia dos dous resultados básicos de MAGIS como conxunción adversativa, cómpre preguntármonos sobre o hipotético carácter bisilábico da forma *mais* (que parecería claro no resultado intermedio *maes*), tanto nos usos adverbiais como conxuntivos, o mesmo que na forma derivada *demais*. Ao longo da historia editorial da lírica profana galego-portuguesa, diversos estudosos advertiron e consideraron na súa metodoloxía ecdótica o eventual carácter bisilábico da partícula en cuestión: «Ahora bien, *mais* (<*magis*), que es ordinariamente monosilábico [...], puede ser excepcionalmente bisílabo», explicita José Luís Rodríguez na edición crítica de Joan Airas (Rodríguez 1980: 60).

Certamente, existen diversos factores en contra de tal consideración, pois sería a única secuencia [ʻaj] con tal estatuto métrico[7], para alén de que nas cantigas transmitidas polo *Cancioneiro da Ajuda* non semella rexistrarse esa peculiaridade (*vid*. Arbor Aldea 2012). No entanto, tamén existen indicios de que *mais* podería ter, aínda que excepcionalmente, tal carácter:

1. A propia anomalía evolutiva de MAGĬS, sen que desembocase no esperábel ditongo [ej] como acontece de regra na evolución a partir da secuencia [aj], sexa cal for a súa orixe, latina ou románica (Ferreiro 1999 [1995]: 76-77). Talvez a manutención de [aj] sexa debida a unha serodia desaparición de -G-, que, deste xeito, podería xustificar unha elocución bisilábica (sempre a convivir co ditongo) semellante á que se produciu noutros contextos en que a desaparición dunha consoante xerou inicialmente un hiato [ae], especialmente visíbel na lingua medieval, que desembocou modernamente no ditongo [aj] (*cfr*. as desinencias plurais procedentes de -ANES, -ALES; *vid*. Ferreiro 1999 [1995]: 92-93).

2. A aparición da forma *maes*, con explícito hiato gráfico, como fase anterior de *mais* mostra de modo máis claro esa posibilidade bisilábica da partícula[8]. Tal forma rexístrase nas *Cantigas de Santa Maria*, se ben aparece en posición final de verso:

> Logo madr' e fillo en camỹ' entraron
> e foron a Salas e alá contaron
> aqueste miragre; e todos loaron
> a Virgen por est' e loarán ja **maes** (*CSM* 114.54).

---

[7] Porén, lémbrese que, por exemplo, *traiçon* (<TRADITIONEM) presenta ordinariamente tres sílabas no cómputo trobadoresco (agás en 830.16), o mesmo que outras secuencias similares: *sa|irei*, *estra|idade* ou *irma|idade*.

[8] Con todo, nas *Cantigas de Santa Maria* atéstase unha forma *demaes* bisilábica: ***demaes*** *pães e vỹos / roubava dos mesquỹos* (*CSM* 182.16).

E pois fazen camisas, | cada un de seu ano,
que enas lides tragen, | per que os Deus de dano
guarde dos ẽemigos; | mas esto sen engano
o façan, senon nunca | lles valrria ja **maes** (*CSM* 148.18).

Mais tamén se pode encontrar esporadicamente en textos notariais ou cronísticos galego-portugueses, con independencia do territorio de procedencia, xa desde os primeiros textos conservados, e con especial incidencia no período inicial do romance, ao longo do século XIII:

E sup*er* sa aiuda oue testifigo c*ũ* petro gomez omezio q*ue* li custou **maes** <q*u*a> ka .c. m*ora-bitinos* (*Noticia de Torto*, 1214?; *cfr*. Souto Cabo 2008: 265).

He de **maes** pete al senor de la t*er*ra quínentos soldos (1236; cfr. Souto Cabo 2008: 357).

E dar .x. sold*os* por lujtosa & n*on* faz*er* **maes** foro deste dicto (1255; *cfr*. Souto Cabo 2008: 68).

E seer uosa fila vasala de quem touer o monesterio dicto, e dar XL soldus por luitosa et non fazer **maes** foro deste dicto (doc. de 1255; *cfr*. *TMILG*, *s.v*. *maes*).

fazo foro. A uos domigo mig*ue*lez. & a uos feueiro migal*e*z dela h*er*dade de san saluador q*ue* á en uila noua. de q*ua*nto laurardes de mõte dardes. xesma A este noso. /monesteiro/ & senas galinas cada ano. & .xij. xij. ouos. & nõ **maes** (1256; *cfr*. Souto Cabo 2008: 76).

E p*or* esta nossa cousa séér **maes** firme e **maes** stauil e q*ue* nõ possa uĳr en duuida damosu*os* ende esta nossa carta ab*er*ta seelada de noss*os* seelos q*ue* tẽnades en testemoyo (1257; cf. Souto Cabo 2008: 283).

maes por soo a tentaciom, quanto demandar, tanto a vos en dublo compona, e pecte a vos, ou a quem derdes vossa voz, quadraginta morabitinos, e ou Senhor da terra outro tanto (1260; *cfr*. Souto Cabo 2008: 293).

cume da estraia q*ue* este nosso feito q*u*iser b*r*itar ou tentar. nõ li seia outurgado. **maes** por sóó a tentaciõ. quãto demãdar tãto a uos em dublo cõpona (1262; *cfr*. Souto Cabo 2008: 296). E q*uẽ* caualo aleno caualgar por .j. dia peite .j. carneiro. & se **maes** peite as angueiras. por hũu dia .vj. d*inheiros*. e por hũa noite .j. s*o*l*do*. (1262; *cfr*. Souto Cabo 2008: 298).

E se alguẽ uéér (uéér) assi da nossa parte cume da estraya q*ue* este nosso fec*t*o q*u*iser b*r*itar ou tentar. nõ li seia out*or*gado. **maes** por sóó a tẽtaciõ: q*u*anto demãdar tãto a uos en dublo *com*pona. (1263; *cfr*. Souto Cabo 2008: 303).

E desse marco como sse uai aa uẽa de vdigebe o **maes** p*re*to. [...] esta carta screui & este meu sinal y posi ĩ testemoỹo daq*ue*sta cousa. e nos sobr*edict*o Concello por séér **maes** firme e **maes** stauil este nosso feito seelar fezemos esta carta de nosso seelo pendẽte ĩ testemoyno do q*ue* ẽela séé sc*r*ito (1267; *cfr*. Souto Cabo 2008: 319).

E esta pobra de Cayna & estes logares sobr*e*dictos u*os* damos q*ue* tenades de nos e de nossa ordĩ por en todos uo ssos dias por muita aiuda q*ue* fezestes a nos & a nossa ordĩ #liurem*en*te# & faredes |11 **maes** adeãte. [...] E por q*ue* este nosso feito fosse **maes** firme & stauil e nõ uẽesse en duuida mãdamos en aq*ue*sta carta põer nossos seelos q*ue* teuessedes de nos (1268; *cfr*. Souto Cabo 2008: 323).

e rogulj *e* pregulu q*ua*ntu heu **maes** posso q*ue* ma ffaza cõprir (doc. de 1268; *cfr*. *CIPM*, *s.v. maes*).

E por este nosso feyto séér **maes** ^fine^ & **maes** stauíl ĩ todos uossos dias assi como de sus dito {é} (doc. de 1268; *cfr*. Souto Cabo 2008: 325).

& por isto sséér **maes** ffirme & **maes** estauil. eu dõ Pedro ponzo. & ma moller dona Sancha rod*r*igiz. FFezemos põer nosos ssaelos en esta Carta (1268; *cfr*. Souto Cabo 2008: 325).

e q*ue* nõ possã uender nẽ dar nẽ alenar nẽ enpenorar esses dauãdictos t*er*mhos. **maes** fiquẽ líures e quítes despos sa morte d' anbos aa ordĩ (1268; *cfr*. Souto Cabo 2008: 327).

& rogulj & pregulu q*ua*ntu heu **maes** posso q*ue* ma ffaza cõprir. pelu meu. & pelu s#ee# seu (1268; *cfr*. Souto Cabo 2008: 328).

e que isto seía **maes** creudo & q*ue* nõ uena poys en dulda. nos de suso noméados mãdámos faz*er* estas duas Cartas p*er* abeçe p*ar*tidas q*ue* tenámos en testemoĩa (1270; *cfr*. Souto Cabo 2008: 344).

Out*r*ossi estes uoss*os* p*ro*curadores mj dero*m* en sc*rip*to p*er* essa creen*ç*a muytos **maaes** ag*ra*uamentos q*ue* dizia*m* q*ue* recebiades en tenpo d El Rey meu padre (doc. de 1325; *cfr*. Centro de Estudos Históricos 1982: 13).

Na propia lírica trobadoresca achamos unha pasaxe en que se rexistra indubitabelmente *maes* na lección subministrada polo *Cancioneiro da Vaticana*[9]:

---

9 Para a correcta contaxe métrica do verso será necesaria, tendo en conta as dúas sílabas de *maes*, a sinalefa *como_o*, de modo que o acento fique na cuarta sílaba. Semellantes sinalefas entre *como* e a vogal *o* inicial do vocábulo seguinte poden verse en 46.19 (*como ora*), 880.19 (*como oj'*), 926.12 (*como omen*), 1025.13 (*como outra*), 1325.3 (*como ou*), 1331.9 (*como ome*), 1534.13 (*como ou*), 1536.7 (*como ou*); polo contrario, o resultado da secuencia *como* + pron. *o* é sempre un hiato: 589.10, 1501.7, 1514.7.

1445 / 88,7 & 81,9 Lour & JVqzTal [V1035], v. 19:
—Joan Va[a]squez, nunca roubei ren
nen matei omen nen ar mereci
por que mi deitassen, mais vii[n] aqui
por gaar algo e po[i]s sei iguar-mi ben
como o trobar vos[s]o; **maes** estou[10]
que se perdia convosc' e quitou-
-se de vós, e non trobades por én.

3. A rima de *mais* con *quaes* nunha cantiga de Joan Soarez Coelho constitúe, así mesmo, un outro indicio dunha probábel pronuncia bisilábica da partícula:

1432 / 79,47 & 88,12 JSrzCoe & Lour [V1022], vv. 12-13:
—Joan Soarez, ora m' ascuitade:
eu ouvi sempre lealdade migo,
e quen tan gran parte ouvesse sigo
en trobar com[e] eu, par caridade,
ben podia fazer tenções **quaes**
fossen ben feitas; e direi-vos **máis**:
lá con Joan Garcia baratade.

4. Algunhas variantes na transmisión textual poderían apuntar tamén na mesma dirección bisilábica de *mais*. Aínda que por veces as leccións de *A* parecen confirmar a existencia de lapsos de copia en *BV*, tamén sería posíbel interpretar a real existencia de *mais* bisilábico nalgunhas redaccións diferentes nos apógrafos italianos en relación ao *Cancioneiro da Ajuda*:

134 / 97,38 MartSrz [A47/B159], v. 19:
mais tolhe-m'én **log'aqueste** cuidar (*A*)
mais tolhe-m'én **daqueste** cuidar (*B*)

216 / 43,16 FerGarEsg [A116/B232], v. 14:
me non leixa **convosco máis** morar (*A*)
me non leixa **vosco máis** morar (*B*)

272 / 79,38 JSrzCoe [A164/B317], v. 9:
fazer gran mal; **mas** que **lhes ar** fiz eu? (*A*)
fazer gran mal; **mais** que **lh' ar** fiz eu? (*B*)

---

10 A conxunción adversativa (e a lectura do verso en xeral) foi emendada en diversos editores (agás en Tavani 1964: 130): *con o trobar vosso; **mais** [eu] estou* (Lapa 1970 [1965]: 412), *com esse trobar vosso; **mais** estou* (Lopes 2002: 290), *como o trobar vosso; **mais** estou* (Fregonese 2007: 86).

301 / 147,17 RoiPaezRib [A190/B341], v. 16:
mais, pero lh' eu non **ousasse** falar (*A*)
mais, pero lh' eu non **ous' a** falar (*B*)

312 / 72,3 JLpzUlh [A201/B352], v. 21:
mas do om' ei eu gran sabor (*A*)
mais d' om' ei eu gran sabor (*B*)

317 / 72,11 JLpzUlh [A206/B357], v. 18:
e por én **sõo máis** pouco preçado (*A*)
e por én **son máis** pouco preçado (*B*)

361 / 127,10 PGmzBarr [A222/B392/V2], v. 7:
pesar dizer, **mas** non pud' eu **i** al (*A*)
pesar diz[er], **mais** non pud' eu al (*BV*)

Mesmo existe unha variación nas dúas versións (fragmentarias) da cantiga 450, que, malia os graves problemas textuais que contén, apunta na mesma dirección ao transmitir o mesmo verso coa alternancia *mais* / *pero* no Cancioneiro da Biblioteca Nacional:

450 / 61,1 GonGar [B455], v. 12:
pero quer' ante molher (B)
mais quer' ante molher (B')

5. Aínda que en xeral no *Cancioneiro da Ajuda* non se detecte, en principio, medida bisilábica de *mais* (algúns dos eventuais casos son corrixidos pola lección de B), existen tres contextos en que tal contaxe parece obvia, a pesar das conclusións de Mariña Arbor (2012: 190) tras demorados razoamentos para negar tal posibilidade:

> Tomando como base os datos que nos ofrece o manuscrito da Ajuda, cabe sinalar, pois, que a forma *mais* reviste carácter monosilábico a efectos de cómputo métrico. Cando, en determinados versos, parece contradicirse este comportamento, son os principios que habitualmente manexa a crítica textual —os erros que se derivan das sucesivas fases que integran o proceso de copia— ou os fenómenos de variación lingüística os que permiten matizar a cuestión, dado que só en casos moi puntuais —e de non aceptarse as indicacións que aquí se ofrecen— podería someterse a debate o que parece un principio xeral: que na lírica trobadoresca, ou, matizando máis, nas pezas consideradas para este estudo, *mais* é forma unicamente monosilábica.

a) En primeiro lugar, na cantiga 67 / 151,19 VaFdzSend [A4/B94], v. 21, o texto transmitido por A é *ca **inda** vos **máis** direi* (<ca ynda uos mais direi>), mentres que

B achega a variante *ainda*, trisilábica (<caa iuda uꝰ mais ...>). Mais a forma *inda* é perfectamente correcta e como tal debería aceptarse concedendo prioridade ao manuscrito de Ajuda[11]: *cfr*. *inda* tamén en 68 / 151,9 VaFdzSend [A5/B95], v. 12 (ca **inda** o a de perder[12]), 853 / 8,4 AfPaBra [B857/V443], v. 3 (ca **inda** lh' eu muito graceria[13]), 1093 / 33,6 EstFdzElv [B1091/V682], v. 3 (e, pois Deus quis que **inda** non morreu[14]), 1099 / 116,30 PAmigo [B1097/V688], v. 13 (ca **inda** m' eu ant' a [vi]ver cuidava[15]).

b) Por outra banda, na cantiga 152 / 11,12 AiCar [A64/B176], o v. 24 presenta o texto *mais direi-vos por que o leixei* en *A*, fronte a *B*, que introduce un artigo perante o relativo (*mais direi-vos* ***o*** *por que o leixei*). No entanto, a lección de *A* é tamén perfectamente válida se considerarmos bisilábico *mais*, sen ser necesaria a introdución do artigo de *B* para asegurar a medida do verso. Aliás, debe terse en conta que non se rexistra o artigo en contextos similares da lírica profana: *e direi-vos por que mi aven* (72.18), *e direi-vos por que o dig' assi* (131.3), *e aquesto direi-vos por que [é]* (516.10), *e direi-vos por que o ei* (908.4).

c) Por último, no verso *mais non vos faç' eu saber* (256 / 152,17 VaGil [A148/B271], v. 16), transmitido por *A* (<*m*ays non uus faceu ſaber> *A*, <Mays nõuꝰ façen ſabedor> *B*), aínda que Nobiling (2007 [1907]: 196) propón a emenda *non vos faç' eu [ren] saber* para resolver a aparente hipometría[16] (*cfr*. *faç[o]* en Michaëlis 1990 [1904]: 298), a contaxe de *mais* como bisilábico evita calquera intromisión textual nunha pasaxe en que tal elemento non é necesario do punto de vista sintáctico e/ou semántico:

> **Mais** non vos faç'eu saber
> de quanto mal me faz Amor
> por vós, ca m'ei de vós pavor,
> ca, se vo-l'ousasse dizer,
> *doer-vos-iades de mí.*

11 Sen excluír unha posíbel omisión de <a> no proceso de copia.

12 <ca ynda o a de p̱der> *A*, <erudãdoa de perder> *B*.

13 <ca jnda lheu muyto graçeria> *B*, <ca in da lhen muyto grazeria> *V*.

14 <E poys deus quis q̄ ynda nõ morreu> *B*, <e poys deus quis me ynda nõ morreu> *V*.

15 <Ca hinda meu antauer cuydaua> *BV*.

16 «Aqui falta ao *faceu saber* do manuscrito não só uma sílaba, que decerto seria mais facilmente suprida pela introdução do *o* elidido, mas também uma palavra de que o *de* da linha seguinte depende. A leitura terá de ser *faç' eu ren saber*. A falta da palavra *ren* explica-se pelo desvio do olho por causa de semelhança entre *eu* e *en*. É aparentemente deste erro de leitura que se origina a lição equivocada do CB *Mays nõuꝰ façen ſabedor*, sendo que um copista –claro que não o italiano– pensou estabelecer sentido e metro, mas esqueceu de atentar para a seqüência da rima» (Nobiling 2007 [1907]: 196).

6. Finalmente, a consideración da posibilidade de *mais* (adverbio ou conxunción) computar como bisilábico evita moitas intromisións editoriais en múltiplos textos transmitidos polos apógrafos italianos, cunha lección dos códices que é perfectamente correcta desde calquera punto de vista.

Eis, pois, a relación, que procuramos exhaustiva, de bisilabicidade de *mais* na lírica profana galego-portuguesa, con anotación das emendas editoriais nas principais edicións, que, en xeral, suplementan e/ou emendan o verso con un elemento que permita acrecentar unha sílaba[17]:

12 / 111,4 OsoAn [B39], v. 8: Quen omen sabe ben querer / ja **máis** servid' én sera (8):
ja mais **servid[*a*]** én será (Michaëlis 1990 [1904]: 649)
*j*a mais **servid[o]** en será (Miranda 2004: 155)
ja mais **<mal>** servid' én será (Cohen 2010: 21)
ja, máis **servid[a]** én será (Marcenaro 2013: 76)

23 / 149,2 RuiGmz [B49], v. 36: [...], non [me sera] greu / de morrer, e prazer-mi-á **máis** én / ca de viver [...] (10)

26 / 47,4 FerRdzCalh [B52], v. 2: ca vos am' eu **máis** ca nulha ren (10):
ca vus **eu amo** mais ca nulha ren (Michaëlis 1990 [1904]: 671)

26 / 47,4 FerRdzCalh [B52], v. 15: pero sei que **máis** non me valra (10):
pero sei que mais non me **valerá** (Michaëlis 1990 [1904]: 671)[18]

30 / 47,20 FerRdzCalh [B56], v. 19: Se me **máis** ben non fezer / que en cor á de me fazer (8):
Se m(e) **[*ela*]** mais ben non fezer' (Michaëlis 1990 [1904]: 678)

100 / 78,22 JSrzSom [B127], v. 6: **mais** prazer-mi-á de morrer (8):
Mais prazer-**m'-ia** de morrer (Michaëlis 1990 [1904]: 750)[19]

187 / 125,24 PGarBu [B201], 12: **mai-**la dona, por que moiro, ben / lhi faz Deus tanto [...] (10) [= Blasco 1984: 133]:
Mai'-la dona por que **[*eu*]** moiro, ben (Michaëlis 1990 [1904]: 800; Marcenaro 2012: 214)

234 / 71,7 JLob [B249], v. 4: qual deles deve **máis** gradecer (10):
qual d' eles deve mays **[a]** gradecer (Nunes 1972 [1932]: 13)

17 Tendo en conta, ademais, que o feito de nalgunhas edicións non apareceren emendas editoriais non implica que o editor considere *mais* como bisilábico. En calquera caso, na relación de versos en que *mais* pode ser interpretado como bisilábico, indicamos, sempre que existir(en), a(s) edición(s) crítica(s) de referencia aínda que a edición non revele emendas no verso en cuestión.

18 Esquecendo a irregularidade evolutiva do futuro, que na lingua dos trobadores aínda presenta a forma *valra*.

19 Nótese que a lección do manuscrito sinala graficamente con <h> a vogal da forma *mi* do pronome: <mays prazer mha de moirer>.

293 / 141,7 RoEaRed [B333], v. 15: Mia senhor, quanto **máis** ben fazedes / atanto fazedes a min levar / maior coidado no meu coraçon (10'):
E mia senhor, quanto mais ben fazedes (Michaëlis 1990 [1904]: 824)

357 / 44,3 FerGvzSeav [B388], v. 15: e **máis** vivi ca cuid' a viver (10):
e mais vivi ca **cuida[*v' a*]** viver (Michaëlis 1990 [1904]: 866)

458 / 18,39 Alf X [B463], v. 9: **mais** vedes en que vi en el maos sinaes (13'):
mais vedes en que vi en **el[e]** maos sinaes (Lapa 1970 [1965]: 62; Paredes 2001: 125; 2010: 107)
Mais vedes em que vi em **el[e]** maos sinaes (Lopes 2002: 53)

459 / 18,17 Alf X [B464], v. 12: que ja **máis** en este mundo nunc' avera vingança (15'):
que já mais en este mundo **nunc[a] averá** vingança (Lapa 1970 [1965]: 64; Paredes 2001: 129; 2010: 111)
que jamais en' este mundo **nunca ve[e]rá** vingança (Lopes 2002: 54)

480 / 18,3 Alf X [B482/V65], v. 16: E, sen esto, er foi el gaanhar / **máis** ca os seus avoos primeiros (10') [= Paredes 2001: 225; 2010: 204]:
ben mais ca os seus avoos primeiros (Lapa 1970 [1965]: 20)
bem mais ca os seus avoos primeiros (Lopes 2002: 69)

486 / 18,6 Alf X [B488/V71], v. 3: **mais**, des que oi ben sas razões / [e] ena conta foi mentes parando (10') [= Lopes 2002: 78]:
mais, des que **[eu]** oí ben sas razões (Lapa 1970 [1965]: 31; Paredes 2001: 263; 2010: 238)

499 / 25,90 Den [B501/V84], v. 5: veja; **mais** tal confort' ei / que aquel di' a morrer ei (8):
vos veja: mais tal confort' ei (Lang 1972 [1894]: 16)
veja, mays **[a]tal** confort' ey (Nunes 1972 [1932]: 68)

568 / 25,83 Den [B551/V154], v. 15: como Deus quis; **mais** assi passei, / praza-vos, senhor, por qual vos El fez, / *de me teer poridade, [...]* (10):
como Deus quis; ***e*** pois assi passou (Lang 1972 [1894]: 64)
como Deus quis, **e**, poi' l' assi passei (Nunes 1972 [1932]: 201)

628 / 130,1 PLar [B612/V214], v. 21: amade vós o q[ue] vos **máis** deseja (11')[20]

719 / 40,2 FerFdzCog [B704/V305], v. 19: **Mais** ben sei o que faran (8):
Mais ben sei **[eu]** o que faran (Nunes 1973 [1926-1928]: 124; Cohen 2003: 189; González Martínez 2012: 170)

725 / 60,2 GoEaVinh [B710/V311], v. 8: Por quanto sabedes que mi quer servir / **máis** que outra ren, quero-lho gracir (11) [= Víñez Sánchez 2004: 163]:
mais que outra rem quero-lho **[eu]** gracir (Nunes 1973 [1926-1928]: 129)
mais que outra ren, **<én>** quer' e<u> lho gracir (Cohen 2003: 195)

20 Consideramos que o esquema métrico desta cantiga de Larouco é 10' 10 10' 10 11' 11 10 10', diferente ao proposto por Tavani, con todos os versos decasílabos (Tavani 1967: 97).

740 / 36,2 EstTrav [B725/V326], v. 7: **Mais**, amiga, ũa cousa sei (10):
Mais, amiga, ũa cousa **[eu]** sei (Nunes 1973 [1926-1928]: 146)
Mais, amiga, ũa cousa **<ben>** sei (Cohen 2003: 213)

749 / 127,3 PGmzBarr [B734/V335], v. 10: [...] e ei que gradecer / a Deus ja sempr' o **máis** que poder (10) [= Nunes 1973 [1926-1928]: 153]:
a Deus ja **sempr<e> o** mais que poder (Cohen 2003: 222)

762 / 70,54 JGarGuilh [B746/V348], v. 5: **mais** el demanda-m' outra folia (10') [= Domingues 1992: 46]:
mays el demanda-m' **[or']** outra folia (Nobiling 2007 [1907]: 90)
mais el demanda-m' **[or']** outra folia (Nunes 1973 [1926-1928]: 163; Cohen 2003: 235)

765 / 70,53 JGarGuilh [B748^{bis}/V351], v. 16: **mais**, poi-la moça i pareceu, / *de parecer venceu [..]* (10) [= Nunes 1972 [1932]: 239; Domingues 1992: 37]:
mays, poy-la moça **alí** pareceu (Nobiling 2007 [1907]: 83)
mais, poila moça **ali** pareceu (Cohen 2003: 238)

806 / 114,25 PaiGmzCha [B810/V394], v. 16: mal se a vej' e mal se a non vir, / que de coitas **máis** cuid' a maior (10):
que de coytas **[as]** mays cuyd' a mayor (Nunes 1972 [1932]: 245)
que de coytas mays cuyd' **(é)** a mayor (Cunha 1999 [1945]: 107)
que de coytas máys cuyd' **/eu/** a mayor (Monteagudo Romero 1984: 351)

854 / 100,3 MenRoBri [B858/V444], v. 17: pesar-lh'-á end' e de que ando sandeu / por ela, **mais** non cuida de min (10):
por ella, mays **[sol]** non cuyda de mi (Nunes 1972 [1932]: 270)

869 / 14,15 AiNz [B875-876-877-878/V459-460-461], v. 22: **mais** end' ei eu conort' e sabor (10) [= Tavani 1992 [1963]: 106]:
mays end' **[ant]'** ey eu conort' e sabor (Nunes 1972 [1932]: 288)

945 / 63,18 JAi [B942/V530], v. 19: **Mais**, pois d' ela ben non ei / preguntar-m'-an e calar-m'-ei (8) [= Rodríguez 1980: 57]:
Mays, poys d' ela **[eu]** ben non ey (Nunes 1972 [1932]: 350)

953 / 63,51 JAi [B950/V538], v. 9: **mais** que lhis val de assi jurar? (10)
961 / 63,9 JAi [B959/V546], v. 12: **mais** non posso querer mal a quen / Nostro Senhor quis dar tan muito ben (10)

969 / 63,58 JAi [B967/V554], v. 21: **máis** aqui non 'starei (7) [= Nunes 1973 [1926-1928]: 255]:
mais aqui non **[e]starei** (Rodríguez 1980: 137; Cohen 2003: 585)

971 / 2,18 & 120,34 AfEaCot & PPon [B969/V556], v. 25: **mais** ũa ren vos quero dizer (10) [= Lopes 2002: 105]:
mais **[i]** ũa ren vos quero dizer (Lapa 1970 [1965]: 90)
Mais hũa ren vos quero **[eu]** dizer (Panunzio 1992 [1967]: 101)
mays huna ren vos quero **[eu]** dizer (Juárez Blanquer 1988: 124)

988 / 120,28 PPon [B985[b]/V573], v. 16: por fol tenh’ eu quen por tal mundo chora, / e por máis fol quen **máis** en el mora! (10’):
e por mais fol quen mais en **el[*e*]** mora (Michaëlis 1990 [1904]: 896)
e per mays fol quen mays en **el[e]** mora (Panunzio 1992 **[**1967**]**: 113; Juárez Blanquer 1988: 142)

1030 / 63,61 JAi [B1026/V616], v. 10: **mais**, se vos eu falar outra vez, / *logo vós dizede [...]* (10) [= Rodríguez 1980: 207]:
mais, se vos eu **[ar]** falar outra vez (Nunes 1973 [1926-1928]: 276; Cohen 2003: 559)

1038 / 63,69 JAi [B1034/V624], v. 10: **mais**, como quer que depois venha / *farei-lh’ eu ben [..]* (9’) [= Rodríguez 1980: 232]:
mais, como quer que depois **[a]venha** (Nunes 1973 [1926-1928]: 283)
mais, como quer que depois **<mi>** venha (Cohen 2003: 568)

1040 / 63,66 JAi [B1036/V626], v. 4: **mais** log’ en aquel dia / *non leixará el, amiga, / nulh’ome a que o non diga* (7’) [= Nunes 1973 [1926-1928]: 286]:
mais logu’ en **aquel[e]** dia (Rodríguez 1980: 238)
mais **log<o>** en aquel dia (Cohen 2003: 570)

1050 / 63,35 JAi [B1046/V636], 18: **mais** rog’ a Deus, que no ceo sé / que cofonda quen vos atal razon / diss’, [...] (10) [= Rodríguez 1980: 267][21]:
mais rog’ a Deus, que **<e>no** ceo sé (Cohen 2003: 581)

1054 / 63,70 JAi [B1052/V642], v. 2: [...] pois que est’ [é] assi, / que vós ja **máis** quisestes viver (10)

1073 / 22,14 BernBon [B1071/V662], 15: **mais** queixar-m’-ei no meu coraçon / d’Amor [...] (10) [= Nunes 1972 [1932]: 431]:
Mays queixar-m’ ey **[e]no** meu coraçon (Indini 1978: 133)

1087 / 121,4 PArm [B1084/V676], v. 18: [...] e fez a vós nacer / **máis** fremosa, e fez-vos melhor / *dona do mund[o] e de melhor sén* (10) [= Reali 1964: 80]:
mays fremosa e fez-vos **[a]** melhor (Nunes 1972 [1932]: 453)

1117 / 88,4 Lour [B1115/V706], 19: E, se **máis** d’ oito dias non son / que de mia senhor foi alongado, / [...] (10) [= Nunes 1973 **[**1926-1928**]**: 477]:
E sse mays **d[e]** oyto dias non son (Tavani 1964: 41)

1124 / 122,3 PBard [B1121/V713], 3: e pesar-mi-á; **mais** oi / un verv’ antigo, [...] (9):
e pesar-mi-á **[en]**, mais oí (Nunes 1973 [1926-1928]: 321)
e pesar **m’ ia**, mais oí (Cohen 2003: 353)

1132 / 123,4 PVeer [B1129/V721], 2: **mais** ben o sab’ ora Santa Maria (11’) [= Cohen 2003: 356]:
mais **[mui]** ben o sab’ ora Santa Maria (Nunes 1973 [1926-1928]: 323)

---

21 *Cfr*. mais rog’ a Deus, que no ceo **se[e]** (Nunes 1973 [1926-1928]: 296).

1176 / 145,4 RoiMrzCa [B1163/V766], v. 7: Amor, gradesco **máis** d' outra ren, / ..., / que te non quiseste partir de min (10):
Amor, gradesco-**[te]** mais doutra rem (Nunes 1973 [1926-1928]: 356)
Amor, gradesco-**[te]** mays d' outra ren (Macchi 1966: 24)
Amor, gradesco **<te>** mais d' outra ren (Cohen 2003: 398)

1182 / 85,18 JuBol [B1165/V771], 22: **mais** mostra-mi as noites d' Avento (9')

1187 / 85,17 JuBol [B1170/V776], v. 19: Non mi á **máis** vosso preito mester (10)

1200 / 134,6 PMeo [B1184/V789], v. 8: **mais** mentir-lh'-ei con vosso pavor (10) [= Méndez Ferrín 1966: 133; Azevedo Filho 1995: 39]:
mais mentir-**lh[i]**-ei con vosso pavor (Nunes 1973 [1926-1928]: 372)
mais mentir lh' ei **<eu>** con vosso pavor (Cohen 2003: 417)

1233 / 116,34 PAmigo [B1217/V822], v. 25: **Mais** aquel que tan de coraçon / quer ben, par Deus, mal seria se non / o guarisse, [...] (10):
Mais aquel que **[mi]** tan de coraçon (Nunes 1973 [1926-1928]: 313; Cohen 2003: 451)
Mays aq*ue*l q*ue* **[a]ta*n*** de coraçon (Marroni 1968: 275)

1237 / 64,22 & 116,25 JBav & PAmigo [B1221/V826], v. 40: quant' é melhor, tant' erra **máis** i (10):
quant' **[el]** é melhor, tant' erra mays hy (Marroni 1968: 283; Zilli 1977: 86)
quant[o] é melhor, tant' erra mais i (Lapa 1970 [1965]: 300)
quant' é **[el]** melhor, tant' erra mais i (Lopes 2002: 206)

1332 / 30,35 & 84,1 EstGuar & Don Josep [B1315/V920], 10: **mais**, na talha, graças nen amores / non lhi faran os que an de talhar (10'):

1363 / 87,18 LoLias [B1346/V953], 11: Des **oimais** non tragerei esteos (10')

1375 / 97,3 MartSrz [B1357/V965], v. 5: ca vos vej' eu **máis** das gentes gaar (11)

1376 / 97,22 MartSrz [B1358/V966], v. 11: e, pois eu ja **máis** non posso valer, / quero-m' andar per u seja viçoso (11) [= Lopes 2002: 308]:
e, pois eu já mais non posso **[i]** valer (Lapa 1970 [1965]: 435)
e poys **[que]** eu ja mais non posso valer (Bertolucci Pizzorusso 1992 [1963]: 124)

1398 / 125,45 PGarBu [B1380/V988], v. 24: ja **máis** morte nunca temeria (10') [= Blasco 1984: 259]:
já mais morte nunca **[eu]** temeria (Lapa 1970 [1965]: 565)
jamais **[eu]** morte nunca temeria (Lopes 2002: 412)
ja máis **[mia]** morte nunca temeria (Lorenzo Gradín-Marcenaro 2010: 273; Marcenaro 2012: 380)

1407 / 148,8 RoiQuei [B1388/V997], v. 10: **mais** ar fara-vo-l[o] outra vez (10):
mais ar fará-vos **ele**, outra vez (Lapa 1970 [1965]: 615)
mais ar fará-vo-lo **[el]**, outra vez (Lopes 2002: 450)
mais ar **[assi]** faravol' outra vez (Lorenzo Gradín-Marcenaro 2010: 264)

1411 / 60,4 GonEaVinh [V1001], v. 20: **mais** tant' é grand' a nossa folia / que nulhas graças lhis ende non damos (10') [= Víñez Sánchez 2004: 204; Lopes 2002: 172]:
mais tant' é **grand[e]** a nossa folia (Lapa 1970 [1965]: 263)

1417 / 60,5 GonEaVinh [V1007], v. 6: **mais** este[s] seguides ben, sen falha (10')

1426 / 79,34 JSrzCoe [V1016], v. 8: **Mais** eu sei ben trobar e ben leer (11)

1432 / 79,47 & 88,12 JSrzCoe & Lour [V1022], v. 27: **mais**, se trobador mig' entençar / defender-mi-lh' -ei mui ben toda via (10) [= Tavani 1964: 97]:
mais, se **[un]** trobador migu' entençar (Lapa 1970 [1965]: 366)
mais se **um** trobador migu' entençar (Lopes 2002: 253)

1441 / 77,6 JServ [V1031], v. 8: enton puinhei **máis** en lhos pedir (10)

1446 / 118,1 PedroPort [V1037], v. 8: El entende que faz al rei pesar / se lhi na terr' aqui **máis** morar (10):
se lhi **[e]na** terr' aqui mais morar (Lapa 1970 [1965]: 481)
se lhi na terr' aqui mais **<de>morar** (Simões 1991: 63)
se lhi na **terr[a]** aqui mais morar (Lopes 2002: 544)

1472 / 64,7 JBav [B1453/V1063], v. 12: **mais** sofrede: ferran per u quer (10):
mais sofrede-**o**, **e** ferran per u quer (Lapa 1970 [1965]: 289)
mays sofrede, **[se]** ferran per hu quer (Zilli 1977: 142)
mais sofrede**[-os]**, feiram per u quer (Lopes 2002: 197)

1482 / 63,23 JAi [B1463/V1073], v. 4: **mais** dizer-vos quer' ora un preito (10')
1488 / 6,7 AfLpzBai [B1469/V1079], v. 21: **mais** casarei quand' ouver guisado (10')[22]:
mais casarei **quand' [o]** houver guisado (Lopes 2002: 107)
mais casarei **quand[o]** ouver guisado (Lorenzo Gradín 2008: 158)

1503 / 16,9 AiPrzVuit [B1483/V1094], v. 9: ca el ten que **mái**-lo merece / ca o merec' a senhor vassalo (9'):
ca **el[e]** ten que mai-lo merece (Lapa 1970 [1965]: 141)
ca **el[e]** tem que mai' lo merece (Lopes 2002: 131)

1509 / 70,18 JGarGuilh [B1489/V1100], v. 24: **mais** lev' o demo quant' én tragia! (10'):
mays lev' o demo **quant[o]** en tragia (Nobiling 2007 [1907]: 124)
mais lev' o Demo **quant[o]** en tragia (Lapa 1970 [1965]: 317; Domingues 1992: 66; Lopes 2002: 210)

1518 / 70,16 JGarGuilh [B1499/V1109], v. 4: e ja **máis** cavalgar non podedes (10') [= Lapa 1970 [1965]: 325; Domingues 1992: 72; Lopes 2002: 216]:
e ja mays cavalgar non **poderedes** (Nobiling 2007 [1907]: 126)

1569 / 81,1 JVqzTal [B1550], v. 26: Valra el **máis**, e nós per el i (10) [= Lopes 2002: 260; Fregonese 2007: 70]:
valrrá el mays, e nós per **el[e]** y (Marroni 1968: 291)

22 *Cfr*. Lapa (1970 [1965]: 95), que modifica a lección dos manuscritos: mais casarei **quand' o vir** guisado.

1570 / 81,8 & 63,33 JVqzTal & JAi [B1551], v. 28: [...] atal prazer veja da ren / que **máis** amar no seu coraçon (10) [= Rodríguez 1980: 318][23]:
[quer] que mais amar no seu coraçon (Lapa 1970 [1965]: 377; Lopes 2002: 261)

1583 / 126,5 & 64,13 PGarAm & JBav [B1573], v. 22: —Pero d' Ambroa, vós **máis** podedes / saber de min do que vos ja dix' én (10'):
—Pero d' Ambroa, vós mais **non** podedes (Lapa 1970 [1965]: 507)
—Pero d' Anbroa, vós mais **[non]** podedes (Alvar 1985: 57)
—Pero d' Ambroa, vós mais **[nom]** podedes (Lopes 2002: 402)

1635 / 24,1 Caldeiron [B1623/V1157], v. 22: **Mais** quen este meu cantar oir / caer-me-á ben, [...] (10):
Mais quen **[aqu]este** meu cantar oir (Lapa 1970 [1965]: 634; Lopes 2002: 480)
1643 / 120,23 PPon [B1631/V1165], v. 21: [...], sabe-lo-á albergar / e, **demais**, dar-lh' albergu' endõado (10')

1656 / 120,25 PPon [B1644/V1178], v. 21: **mais** non terra d' ũa polegada (10'):
mais non **[sô]** terra dũa polegada (Lapa 1970 [1965]: 534)
mays non **[so]** terra huna polegada (Juárez Blanquer 1988: 276)
mays non **tirará** hũa polegada (Panunzio 1992 [1967]: 177)
mais nom **[sô]** terra [d]' ũa polegada (Lopes 2002: 377)

1658 / 120,33 PPon [B1646/V1180], v. 27: ca el rogo nunca prende / de cornos, **mais** entende / mui ben os foros da terra (7'):
de **cornudos**, mais entende (Lapa 1970 [1965]: 537; Lopes 2002: 380),
de **corn[ud]os**, mays entende (Juárez Blanquer 1988: 240; Panunzio 1992 [1967]: 183)

1661 / 120,6 PPon [B1649/V1183], v. 12: e **máis** vos direi se vos prouguer (10):
e mais vos **[en]** direi, se vos prouguer (Lapa 1970 [1965]: 540; Lopes 2002: 382)
e mays vos **[en]** direy se vos prouguer (Juárez Blanquer 1988: 252)
E mays vus **[eu]** direy, se vus prouguer (Panunzio 1992 [1967]: 190)

1665 / 120,17 PPon [B1653/V1187], v. 3: **mais** non o creo, per bõa fe (10) [= Panunzio 1992 [1967]: 298; Lopes 2002: 385]:
mais nono creo **[já]**, per bõa fé (Lapa 1970 [1965]: 545)
mays **[eu]** nono creo, per boa fe (Juárez Blanquer 1988: 210)

1675 / 116,14 PAmigo [B1663/V1197], v. 21: [...]: «Con dous ben poderiades ir / **mais** un manda sol que non movades» (10') [= Marroni 1968: 314]:
mais **ũu** manda sol que non movades (Lapa 1970 [1965]: 470; Lopes 2002: 345)

Por conseguinte, todo indica, após a revisión das variantes de *mais* e do seu comportamento, que esta partícula pode ser bisilábica nas cantigas profanas galego--portuguesas, mesmo nalgunhas pasaxes de cantigas transmitidas polo *Cancioneiro*

[23] *Cfr*. Fregonese (2007: 78), que edita: que mays amar no **seo** coraçon.

da Ajuda. As abondosas documentacións da forma gráfica *maes*, con atestación no corpus (1445.19), a constatación do par rimático *quaes – máis* (1432.12-13) nunha cantiga de escarnio e, finalmente, a existencia de múltiplos casos (nun total de setenta e seis contextos) en que a lección transmitida polos cancioneiros italianos indica un tratamento bisilábico son razóns suficientes para seriamente considerar e confirmar tal hipótese, acorde coa existencia dunha certa 'elasticidade' métrica nas cantigas, que se pode comprobar por medio da posibilidade de, por exemplo, algunhas secuencias bivocálicas (en especial formas do tipo *seerei*, *veerá* etc.) computaren como unha ou dúas sílabas, conforme as necesidades métricas do verso.

BIBLIOGRAFÍA

A = Cancioneiro da Ajuda. Edição Fac-similada do códice existente na Biblioteca da Ajuda. Lisboa: Edições Távola Redonda, 1994.

Alvar, C. (1985): *Las poesías de Pero Garcia d'Ambroa.* Pisa: Tip. Pacini.

Arbor Aldea, M. (2012): «*Mais* bisílabo? Notas á marxe do *Cancioneiro da Ajuda*», in P. Lorenzo Gradín e S. Marcenaro (eds.): *El texto medieval: de la edición a la interpretación*. Santiago de Compostela: USC, Anexo 68 de *Verba*, pp. 159-194.

Azevedo Filho, L. de (1995 [1974]): *As cantigas de Pero Meogo*. Santiago de Compostela: Laiovento.

B = Cancioneiro da Biblioteca Nacional (Colocci-Brancuti). Cód. 10991. Lisboa: Biblioteca Nacional / Imprensa Nacional-Casa da Moeda, 1982.

Barbieri, M. (1980): «Le poesie di Roy Paez de Ribela», *Studi Mediolatini e Volgari* XXVII, pp. 7-104.

Bertolucci Pizzorusso, V. (1992 [1963]): *As poesías de Martin Soares*. Vigo: Galaxia.

Blasco, P. (1984): *Les chansons de Pero Garcia Burgales, troubadour galicien-portugais*. Paris: Fundação Calouste Gulbenkian-Centro Cultural Português.

Brea, M. (coord.) (1996): *Lírica Profana Galego-Portuguesa*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, 2 vols.

CdP = Davies, M.-Ferreira, M. (2006-): *Corpus do Português: 45 million words, 1300s-1900s*: <http://www.corpusdoportugues.org>.

Centro de Estudos Históricos (1982): *Cortes Portuguesas. Reinado de D. Afonso IV (1325-1357)*. Lisboa: Instituto Nacional de Investigação Científica.

CIPM = Xavier, M. F. (dir.): *Corpus Informatizado do Português Medieval*: <http://cipm.fcsh.unl.pt/>.

Cohen, R. (2003): *500 Cantigas d'Amigo.* Edição crítica de / Critical Edition. Porto: Campo das Letras.

Cohen, R. (2010): «Three Early Galician-Portuguese Poets: Airas Moniz d'Asme, Diego Moniz, Osoir' Anes. A Critical Edition», *Revista Galega de Filoloxía* 11, pp. 11-59.

CSM = Mettman, W. (ed.) (1986-1989): Alfonso X el Sabio, *Cantigas de Santa Maria*. Madrid: Castalia, 3 vols.

Cunha, C. Ferreira da (1999 [1945]): «O cancioneiro de Paay Gômez Charinho. Trovador do século XIII», in *Cancioneiros dos Trovadores do Mar*. Edição preparada por Elsa Gonçalves. Lisboa: Imprensa Nacional-Casa da Moeda, pp. 33-147.

D'Heur, J. M. (1975): *Recherches internes sur la lyrique amoureuse des troubadours galiciens-portugais (XII*^{e}*-XIV*^{e} *siècle): contribution à l'étude du «corpus des troubadours»*. Liège: Université de Liège.

Domingues, A. (1992): *Cantigas de João Garcia de Guilhade. Subsídios para o seu Estudo Linguístico e Literário*. Barcelos: Edição da Câmara Municipal de Barcelos.

Fernández Rei, F. (1990): *Dialectoloxía da lingua galega*. Vigo: Xerais.

Ferreiro, M. (1999 [1995]): *Gramática Histórica da Lingua Galega*. I. *Fonética e Morfosintaxe*. Santiago de Compostela: Laiovento.

Ferreiro, M.-Martínez Pereiro, C. P.-Tato Fontaíña, L. (eds.) (2007): *Normas de edición para a poesía trobadoresca galego-portuguesa / Guidelines for the Edition of Medieval Galician-Portuguese Troubadour Poetry.* A Coruña: Universidade da Coruña.

Fregonese, R. (ed.) (2007): Joham Vaasquiz de Talaveyra, *Poesie e tenzoni. Edizione critica, introduzione, note e glossario*. Fregene: Edizioni Spolia.

GLOSSA = Ferreiro, M. (dir.) (2014-): *Glosario da poesía medieval profana galego-portuguesa*. A Coruña: Universidade da Coruña: <http://glossa.gal>.

González Martínez, D. (2012): *O cancioneiro de Fernan Fernandez Cogominho. Estudo e edición crítica*. Santiago de Compostela: USC, Anexo 69 de *Verba*.

Indini, M. L. (ed.) (1978): Bernal de Bonaval, *Poesie*. Bari: Adriatica Editrice.

Juárez Blanquer, A. (1988): *Cancionero de Pero da Ponte*. Granada: TAT.

Lang, H. R. (1972 [1894]): *Das Liederbuch des Königs Denis von Portugal*. Hildesheim-New York: Georg Olms Verlag (ed. facsimilar).

Lapa, M. Rodrigues (1970 [1965]): *Cantigas d'Escarnho e de Mal Dizer dos Cancioneiros Medievais Galego-Portugueses.* Vigo: Galaxia.

Lopes, G. Videira (2002): *Cantigas de Escárnio e Maldizer dos Trovadores e Jograis Galego-Portugueses*. Lisboa: Estampa.

Lorenzo Gradín, P. (ed.) (2008): Don Afonso Lopez de Baian, *Cantigas. Edición crítica con introducción, notas y glosario*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.

Lorenzo Gradín, P.-Marcenaro, S. (2010): *Il canzoniere del trovatore Roi Queimado*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.

Macchi, G. (1966): «Le poesie di Roy Martinz do Casal», *Cultura Neolatina* XXVI, pp. 129-157.

Marcenaro, S. (ed.) (2012): Pero Garcia Burgalês, *Canzoniere. Poesie d'amore, d'amigo e di scherno*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.

Marcenaro, S. (ed.) (2013): Osoiro Anes, *Cantigas. Edizione critica, traduzione, note e glossario*. Roma: Carocci Editore.

Marroni, G. (1968): «Le poesie di Pedr' Amigo de Sevilha», *Annali dell'Istituto Universitario Orientale* X, pp. 189-340.

Méndez Ferrín, X. L. (1966): *O cancioneiro de Pero Meogo*. Vigo: Galaxia.

Mettmann, W. (1972): *Cantigas de Santa Maria. IV. Glossário*. Coimbra: Universidade.

Michaëlis de Vasconcelos, C. (1990 [1904]): *Cancioneiro da Ajuda*. Lisboa: Imprensa Nacional-Casa da Moeda (ed. facsimilar).

Miranda, J. C. Ribeiro (2004): *Aurs mesclatz ab argen. Sobre a primeira geração de trovadores galego-portugueses*. Porto: Edições Guarecer.

Monteagudo Romero, E. (1984): «Prólogo e Apéndices», in A. Cotarelo Valledor: *Cancioneiro de Paio Gómez Chariño (edición facsímil)*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.

Montero Santalla, J.-M. (2000): *As Rimas da Poesia Trovadoresca Galego-Portuguesa: Catálogo e Análise*. A Coruña: Universidade da Coruña (Tese de Doutoramento [inédita]).

Nobiling, O. (2007 [1907]): *As cantigas de D. Joan Garcia de Guilhade e estudos dispersos*. Niterói/RJ: EdUFF.

Nunes, J. J. (1919): «Don Pero Gomez Barroso, trovador português no século XIII», *Boletín de la Real Academia Gallega* 130, pp. 265-268; 132, pp. 321-325; 133, pp. 7-10.

Nunes, J. J. (1972 [1932]): *Cantigas de Amor dos Trovadores Galego-Portugueses*. Lisboa: Centro do Livro Brasileiro.

Nunes, J. J. (1973 [1926-1928]): *Cantigas de Amigo dos Trovadores Galego-Portugueses*. Lisboa: Centro do Livro Brasileiro, 3 vols.

Panunzio, S. (ed.) (1992 [1967]): *Pero da Ponte, Poesías*. Vigo: Galaxia.

Paredes, J. (2001): *El cancionero profano de Alfonso X el Sabio. Edición crítica con introducción, notas y glosario*. L'Aquila: Japadre Editore.

Paredes, J. (2010): *El cancionero profano de Alfonso X el Sabio. Edición crítica con introducción, notas y glosario*. Santiago de Compostela: USC, Anexo 66 de *Verba*.

Reali, E. (1964): *Le «cantigas» di Juyão Bolseyro*. Napoli: s.l.

Rodríguez, J. L. (1980): *El cancionero de Joan Airas de Santiago. Edición y estudio*. Santiago de Compostela: USC, Anexo 12 de *Verba*.

Simões, M. (1991): *Il Canzoniere di Don Pedro, conte di Barcelos*. L'Aquila: Japadre Editore.

Souto Cabo, J. A. (2008): *Documentos galego-portugueses dos séculos XII e XIII*. A Coruña: UDC, Monografía 5 da *Revista Galega de Filoloxía*.

Tavani, G. (ed.) (1964): Lourenço, *Poesie e tenzoni*. Modena: Società Tipografica Editrice Modenese.

Tavani, G. (1967): *Repertorio metrico della lirica galego-portoghese*. Roma: Edizioni dell'Ateneo.

Tavani, G. (1992 [1963]): *A poesía de Airas Nunez*. Vigo: Galaxia.

TMILG = Varela Barreiro, X. (dir.), *Tesouro Medieval Informatizado da Lingua Galega*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega: <http://ilg.usc.es/tmilg>.

V = *Cancioneiro Português da Biblioteca Vaticana (Cod. 4803)*. Lisboa: Centro de Estudos Filológicos-Instituto de Alta Cultura, 1973.

Víñez Sánchez, A. (2004): *El trovador Gonçal'Eanes Dovinhal. Estudio histórico y edición*. Santiago de Compostela: USC, Anexo 55 de *Verba*.

Zilli, C. (ed.) (1977): Johan Baveca, *Poesie*. Bari: Adriatica Editrice.